

מאה שנה למסמך בלפור מאת האלוף (מיל") גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 420, 20 פברואר 2017

תקציר: הצהרת בלפור שבנובמבר נציין לה מאה שנה ממשיכה להיות אקטואלית גם בימינו וגם בעבורנו. לנו היהודים-הישראלים כדאי לבקש לשוב לאותן הבנות שהיו אז בבחינת מובן מאליו בין-לאומי.

ב-2 בנובמבר השנה נציין את יובל המאה להצהרת בלפור. יו"ר הרשות הפלסטינית עבאס ציין זאת כבר בנאומו בוועידת הפת"ח שהתכנסה לפני שלושה חודשים: "לאנגלים לא הייתה זכות לתת ליהודים את מה שנתנו, וליהודים לא הייתה זכות לקבל. זה פשע שבוצע נגד עמנו". קדם לאבו מאזן שר החוץ הפלסטיני ריאד אל-מאלכי, שדרש מבריטניה התנצלות לעם הפלסטיני. כדאי להקשיב למחאה זו, היכולה ללמדנו עד כמה הצהרת בלפור ממשיכה להיות אקטואלית גם בימינו וגם בעבורנו.

ההצהרה מוכרת בנרטיב הפלסטיני כמקור אסונם. כבר בראשית שנות העשרים של המאה הקודמת הבינו את מלוא משמעות התמיכה הבין-לאומית שהוענקה להצהרה זו בחבר הלאומים, וביקשו לסכל את מימושה. אלא שגם מאבקם של הפלסטינים למימוש זכות ההגדרה העצמית שלהם שייך במידה רבה להיגיון שעיצב את אזורנו בשלהי מלחמת העולם הראשונה.

רעיון ההגדרה העצמית כעיקרון בין-לאומי מוסכם הובא לשיח המעצמות עם הצטרפות ארה"ב למלחמת העולם הראשונה ב-1917, והוצב לפני בנות הברית בתביעה לגיבוש מחודש של מטרות המלחמה. הנשיא וודרו ווילסון, ששלל את המורשת הקולוניאלית, הוביל שינוי משמעותי במגמה המעצבת לסיום המלחמה: לא עוד מימוש מטרות אימפריאליות, אלא מהלך כולל בשם זכות ההגדרה העצמית לשחרור לאומים. מימוש הגדרה עצמית כפשוטו נתקל בקשיים, כפי שתיאר גנרל יאן סמאטס, המדינאי הדרום-אפריקאי, במסמך שעסק בנושא: "העמים שנותרו מאחור עקב התפוררות רוסיה, אוסטריה וטורקיה, אינם כשירים רובם ככולם מבחינה פוליטית. רבים מהם אינם מסוגלים לממשל עצמי". בראשית ינואר 1918 החליט הקבינט הבריטי בהמלצת סמאטס כי עקרון ההגדרה העצמית יחול רק באירופה, בארצות שנותרו מן האימפריה האוסטרו-הונגרית והרוסית, אך לא באזורי המזרח התיכון שהיו טרם המלחמה נחלת האימפריה העות'מאנית. ווילסון הצטרף להבנה זו, כמו גם המעצמות הגדולות האחרות שעסקו באותה עת בגיבוש המערכת הבין-לאומית החדשה. מכאן עלה רעיון המנדט לשלטון זמני של המעצמות באזורי המזרח התיכון, כפיקדון נאמנות בהרשאת חבר הלאומים, קודמו של ארגון האו"ם, עד שעמי האזור יגיעו למצב בו יוכלו לעמוד ברשות עצמם. בוועידת סן רמו (1920) העניק

חבר הלאומים את המנדט על ארץ ישראל לבריטניה. ב-1922 אישרה מועצת חבר הלאומים את הכללתה של הצהרת בלפור בכתב המנדט על ארץ ישראל, ולאורה הוטל על בריטניה "להוציא לפועל את הצהרת בלפור, שאימצו שאר מעצמות בעלות הברית", קרי – לסייע בהקמתו של בית לאומי יהודי בארץ ישראל.

הערבים טענו כי ההצהרה סותרת את עקרון ההגדרה העצמית. ואולם באותה עת, מובילי המאבק הערבי לא ביקשו הגדרה עצמית פלסטינית, אלא צירוף ארץ ישראל המנדטורית לממלכת סוריה קצרת הימים שהקים המלך-מטעם-עצמו פייסל, והכרתם בפלסטינה כחלק מ"סוריה הגדולה" נותרה בעינה זמן רב לאחר שפיסל גורש מדמשק (ב-1920) על-ידי הצרפתים.

כמובן שלא אטען שהצדק עם טענת הערבים, אלא שבהחלט ראוי להכיר כי מבחינה בין-לאומית, הצעד שנעשה בסן רמו היה חריג בכל קנה מידה היסטורי. לנוכח מגמת חבר הלאומים לפעול לסיום הקולוניאליזם האימפריאלי מזדקרת מלוא משמעות הכרתן של המעצמות – ובעקבותיהן הקהילייה הבין-לאומית כולה – בזכות היהודים לבית לאומי בארץ ישראל. בעצם מודעותו המוצהרת של חבר הלאומים למצבם החריג של היהודים, שרובם באותה שעה לא התקיימו במרחב שלטון המנדט כ"קהילות מקומיות", הודגשה משמעות זכותו המיוחדת של העם היהודי בארץ ישראל, למרות היעדרותו ממנה – הכרה שיש בה גם את הזיקה ההיסטורית והתרבותית, וגם משמעות מדינית אקטואלית.

חשיבות ההחלטה טמונה גם בעיתויה, עשרות שנים לפני שואת יהודי אירופה. דהיינו – הכרה בזכותו של עם ישראל לכינון לאומי בארץ ישראל עקב זיקתו ההיסטורית לשטח זה ולא כתולדה של אסון מסוים שפקד אותו. בהיבט זה, דווקא לנו היהודים-הישראלים כדאי לבקש לשוב לאותן הבנות שהיו אז בבחינת מובן מאליו בין-לאומי, כפי שהתבטא בהצהרת בלפור ואושר לאחר מכן בהסכמה הבין-לאומית בסן רמו ובכתב המנדט מ-1922. גם במשפט החוק הבין-לאומי בן ימינו יש לכך משמעות רבה שלא פג תוקפה.

פורסם לראשונה בליברל 12.2.2017

[/http://theliberal.co.il](http://theliberal.co.il)

**אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.*

סדרת הפרסומים מבט מבס"א מתפרסמת הודות לנדיבותה של משפחת גרג רוסהנדלר.